

Univerzitní bádání na přelomu 19. a 20. století: Graz – Ljubljana – Bratislava

Petr Kučera (Plzeň)

Alois Kernbauer – Tone Smolej (eds.): *Gemeinsamkeit auf getrennten Wegen: Die slowenischen Doktoranden der Grazer Philosophischen Fakultät im Zeitraum 1876–1918 und die Gründung der Universität in Ljubljana*. [Sounáležitost na oddělených cestách. Slovinští doktorandi filosofické fakulty ve Štýrském Hradci v období 1876–1918 a založení univerzity v Lublaní] 1. vyd. Graz: ADEVA, 2021. 422 s. ISBN 978-3-201-02058-9.

Sborník Archivu Univerzity ve Štýrském Hradci (Graz) je austro-slavistickým počinem z málo probádané problematiky rozmachu slavistického bádání v univerzitních městech habsburské monarchie mimo Vídeň v poslední čtvrtině devatenáctého a v první čtvrtině dvacátého století. Podtitul upozorňuje na tematické těžiště publikace, které tvoří situace na univerzitách ve Štýrském Hradci a v Lublaní – sborník však obsahuje také studii o rozmachu literárněvědného studia a bádání na univerzitě v Bratislavě.

Sedmnáct studií (včetně příloh z archivních dokumentů) rozdělených do tematických oddílů představuje v mnoha ohledech i dnes inspirativní období rozkvětu slavistického bádání na přelomu předminulého a minulého století v části středoevropského kulturního areálu, která byla státoprávně zastřešována habsburskou monarchií a po roce 1918 nově vzniklými republikami.

Úvodní oddíl věnovaný dlouhé společné tradici vysokého školství v mnohonárodnostní monarchii otevírá přehledová studie Aloise Kernbauera *Slowenen als Professoren und Studenten an der Universität Graz* [Slovinci jako profesori a studenti na univerzitě ve Štýrském Hradci]. Všímá si počátků jezuitů vedené štýrskohradecké univerzity (založené roku 1585), která se podílela podstatným způsobem na rekatolizaci protestantského německojazyčného obyvatelstva ve Štýrsku a Korutanech (slovanské a italské obyvatelstvo bylo katolické). Rozsáhlá (s. 15–56) a materiálově bohatá studie přechází dále k zásadním strukturálním a obsahovým změnám univerzitního studia po zániku jezuitského řádu

roku 1773 – státní univerzita se zaměřila na profesní vzdělávání v jazycích mnohonárodnostní monarchie pro „jihovýchod říše“, tzn. v němčině, italštině, srbocharvátštině a slovinštině.

Hlavní pozornost Kernbauerovy studie je zaměřena na detailní zmapování slovinské účasti na všech aktivitách univerzity v meziválečném období, dále za druhé světové války, kdy bylo Rakousko anektováno hitlerovským Německem, ale i v kontextu poválečné éry jugoslávské. Autor podrobně dokládá nejen příliv německy mluvících studentů na univerzitu, ale také zájem posluchačů jihoslovanských, bulharských, československých, italských a maďarských. Kernbauer připomíná význam literární historického a národopisného bádání štýrskohradecké slavistiky pod vedením Matiji Murka (1861–1952), jakož i ztrátu, kterou Murkův odchod roku 1917 do Lipska znamenal pro mateřskou univerzitu – nikoli však pro slavistiku, neboť Murko působil od roku 1920 v Praze, kde se v roce 1932 stal prezidentem Slovanského ústavu.

Ve studii *Hochschulgebildete Lehrkräfte für Innerösterreich und Adriaküste* [Vysokoškolsky vzdělaní učitelé pro vnitřní Rakousko a jaderské pobřeží] analyzuje Andreas Golob thunovsko-hohensteinské reformy terciárního vzdělávacího systému, přičemž kriticky hodnotí nedostatky systému zkušebních komisí, obsahovou nevyváženost profesního vzdělávání, ale všímá si též tolerantního přístupu k jihoslovanským jazykům bez nacionalistických resentimentů, pozornosti věnované literárnímu vzdělávání, role italštiny aj.

Druhý oddíl sborníku je věnován slovinským doktorandům, které prezentuje jako stavitele mostů v mezinárodní vědecké spolupráci. Oddíl uvozuje stať Aloise Kernbauera *Ignaz Klemenčič – der große, zu wenig bekannte Physiker im Schatten Ludwig Boltzmanns* [Ignaz Klemenčič – velký, příliš málo známý fyzik ve stínu Ludwiga Boltzmann], která na příkladu vynikajícího slovinského badatele, jenž patřil k předním experimentálním fyzikům své doby (přispěl také k nalezení dnes známého způsobu udílení Nobelovy ceny) ukazuje studijní trajektorii a obtížnou profesní dráhu nadaných slovinských vědců. Podle Kernbauera, který analyzoval fyzikovu korespondenci, nebyl Klemenčič kvůli svému slovinskému původu zprvu očividně znevýhodňován – nacionalistické stereotypy však začaly být patrné v době, kdy se ve Štýrském Hradci projednávalo obsazení profesury po věhlasném teoretickém fyzikovi L. Boltzmannovi; ministerské separátní votum Klemenčičovi sice zkomplikovalo profesní růst, díky pomoci kolegů však později získal profesuru na univerzitě v Innsbrucku.

Alenka Šivic-Dular se ve studii *Die slowenischen Studenten der Slawistik an der Universität Graz und ihre Dissertationen auf dem Gebiet der slawischen (historischen) Philologie* [Slovinští studenti slavistiky na univerzitě ve Štýrském Hradci a jejich disertační práce v oboru slovanské (historické) filologie] zabývá novou érou štýrskohradecké slavistiky spojenou se jménem Gregora Kreka (1840–1905), klasického filologa a slavisty širokého záběru, autora respektované příručky *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte* [Uvedení do slovanské literární historie]. Po Krekově penzionování vedl katedru obecné slovanské filologie v období 1902 až 1917 slavista, literární komparatista a etnograf Matija Murko. Šivic-Dular připomíná, že Murko nechápal filologii pouze jako srovnávací vědu zkoumající jazykové a literárně historické jevy a obsahy, ale začleňoval tyto fenomény do jejich kulturně historického a politického kontextu a do dějin idejí, přičemž ve svém bádání široce využíval i nefilologické výzkumné metody. Autorka dále hodnotí vědecký přínos zejména prací Jakoba Sketa, Antona Breznika a Frana Ramovše v kontextu bádání generací, které svou odbornou kompetencí a zralostí rozšířily mapu slovinského

univerzitního vzdělávání a razily cestu moderní vzdělanostní společnosti.

Lovro Požar, Fran Ilešič, Nikolaj Omersa, Franc Kotnik, Janko Bratina, Vinko Zupan, Joža Glonar a Joža Lovrenčič jsou osobnosti literárněvědné slovenistiky, jimž Tone Smolej věnoval stať *Grazer Dissertationen aus dem Gebiet der slowenischen Literaturwissenschaft* [Štýrskohradecké disertační práce z oboru slovinské literární vědy]. Při hodnocení kvalifikačních prací odkazuje Smolej k širšímu mezinárodnímu kontextu včetně českého (u Vinka Zupana např. zmiňuje jeho pražské učitele filologických disciplín Václava Emanuela Mourka, Františka Pastrnka a Jiřího Polívku, ale i vliv přednášek Tomáše Garrigua Masaryka ze sociologie a dějin filosofie nebo Františka Drtiny z pedagogiky).

Na složitost dějin školství v zemích bývalé podunajské monarchie i dějin jednotlivých oborů upozorňuje Matej Hriberšek ve studii *Die slowenischen Doktoranden aus klassischer Philologie an der Grazer Universität im Zeitraum von 1872 bis 1918 und ihre Dissertationen* [Slovinští doktorandi v oboru klasické filologie na univerzitě ve Štýrském Hradci v období 1872 až 1918 a jejich disertační práce]. Atraktivitu štýrskohradecké univerzity pro slovinské doktorandy klasické filologie vysvětluje Hriberšek jednak pragmatickými důvody (menší vzdálenost ze Slovinska a nižší životní náklady než ve Vídni), jednak důvody odbornými (špičkoví klasičtí filologové nepůsobili jen v nejstarším klasickém semináři v Rakousku, ale i ve Štýrském Hradci).

Velká část výuky na gymnáziích byla věnována latině a řečtině, a tak bylo pedagogické působení běžné i pro významné klasické filology, jakými byli literární historik a organizátor kulturního života Josip Tominšek, kulturní historik a publicista Josip Putnar, spisovatel Valentin Korun či mezinárodně uznávaný filolog Jožef Šorn. Z Hriberškových medailonů (doplňených o chronologický přehled odborných prací) je vliv pedagogického působení patrný v zájmu o interpretaci literárních děl a snahy o jasný výklad problémů.

Petra Kramberger a Irena Samide nastínily ve studii *Slowenen als Studenten der Germanistik an der Universität Graz und ihre Dissertationen* [Slovinci jako studenti germanistiky na univerzitě

ve Štýrském Hradci] zajímavou kapitolu z dějin germanistiky, která se v Německu etablovala již na počátku 19. století, ale v Habsburské monarchii se mohla rozvíjet až po revolučním roce 1848 v důsledku změn ve školství – nejprve ve Vídni, v Praze a v Krakově (ve Štýrském Hradci nevzešla iniciativa k institucionalizaci germanistiky z filosofické fakulty, ale od ministra kultu a vyučování hraběte Thun-Hohensteina). Autorky připomínají zakladatelské osobnosti (zejména badatele širokého filologického i kulturně historického záběru, charismatického rétora a náročného pedagoga Antona Emanuela Schönbacha), jejichž vědecké, pedagogické a organizační působení bylo motivací pro nastoupení vědecké dráhy slovinských doktorandů. Vedle ukázek z archivních materiálů (katalogy kvalifikačních prací, některé dopisy apod.) má studie přesah do situace ve Slovinsku – především na univerzitě v Lublani a k osobnosti Jakoba Keleminy, který položil základy slovinské germanistiky a anglistiky (germanistiku vedl až do své smrti v roce 1957) – badatelsky byl činný také v oborech literární teorie, etnografie a folkloristiky.

Janez Mlinar sleduje ve studii *Slowenische Historiker und ihre Studienabschlüsse an der Karl-Franzens-Universität Graz bis zum Ende des Ersten Weltkrieges* [Slovinští historikové a jejich absolutoria na Karlo-Františkově univerzitě ve Štýrském Hradci do konce první světové války] proměny studia historiografie, archivnictví a muzejnictví po rakouských reformách, které se inspirovaly pařížskou École nationale des chartes. Slovinští studenti, které Mlinar identifikuje podle uvážené slovinštiny jako mateřského jazyka v imatrikulačních dokumentech, studovali na rakouských univerzitách ve druhé polovině 19. století především teologii a práva. Rozmachu reformované rakouské historiografie využili slovinští doktorandi k bádání o slovinské minulosti a postupně přivedli slovinskou historiografii na vysokou odbornou úroveň. Na konci 19. století odcházeli slovinští zájemci o univerzitní studium nejen na univerzity do Vídně a Štýrského Hradce, ale také do Prahy. Mlinar nastiňuje ve svém přehledu disertací také zajímavé teoretické polemiky a metodologické inovace, o které mladí slovinští historikové usilovali.

Janez Mlinar a Tone Smolej vycházejí ve stati *Ljudmila Štrekelj. Die erste slowenische Historikerin mit akademischem Abschluss* [Ljudmila Štrekelj. První akademicky graduovaná slovinská historička] vstříc rostoucímu zájmu o osudy prvních badatelek v jednotlivých akademických oborech. Autoři uvádějí čtenáře do pozoruhodné sociolinguvistické situace v rodinách slovinských intelektuálů – největší slovinský básník přelomu století Josip Stritar kupř. nemluvil se svým synem slovinsky a neposílal ho ke svým slovinským příbuzným, protože z něj vychovával vídeňského kosmopolitu. Pozdější pražský slavista Matija Murko nepřednášel v době svého působení ve Štýrském Hradci slovinsky, mluvil však slovinsky se svými dětmi. V rodině štýrskohradeckého ordinaria slovanské filologie Karla Štrekelje se mluvilo německy. Jeho dcera Ljudmila pojala svá historická studia velmi široce – autoři podrobně charakterizují její studijní trajektorii i publikační aktivity. K regionalisticky zaměřené disertaci Štrekeljové autoři uvádějí, že byla poznamenána romantickým vnímáním minulosti a tíhla k idealizaci slovinských dějin.

Na opomíjené slovinské osobnosti dějin umění upozorňuje studie Luky Vidmara *Josef Strykowski und seine Doktoranden Avgustin Stegenšek und Avgust Žigon* [Josef Strygowski a jeho doktorandi Avgustin Stegenšek a Avgust Žigon]. Opožděná institucionalizace vědního oboru dějiny umění (i osobní problémy uvedených mladých badatelů) upírají podle Vidmara pozornost k mladší generaci deklarativních žáků vídeňské kunsthistorické školy, a tak Štengenšekův přínos k rozvoji slovinské kunsthistorie nebyl doceněn a Žigonova hodnotná disertace o Leonardových malbách konstruovaných podle principů architektonické kompozice je zcela opomíjena.

Samostatné studie jsou věnovány také osobnostem z dalších oborů: Igor Žunkovič podrobně charakterizuje studium „otce moderní slovinské filosofie“, kterým byl první laický slovinský filosof a první profesor filosofie na universitě v Lublani France Weber (1890–1975); Tadej Vidmar představuje studijní trajektorii prvního profesora pedagogiky lublaňské univerzity Karla Ozvalda (1873–1946), který v meziválečné

době promýšlel otázky tzv. kulturní pedagogiky; Franc Perdih přibližuje osobnost slovinského doktora filosofie v oboru chemie na štýrskohradecké universitě Avgusta Žiteka (tamní filozofickou fakultu společně vybudovali humanitní vědci s přírodovědci).

Závěrečný blok příspěvků propojuje konkrétní události ve vysokoškolské politice s širším společensko-politickým a kulturně historickým kontextem. Zásadní změny, které se na vídeňské univerzitě po rozpadu monarchie týkaly především studentů, líčí prostřednictvím několika biografií Martin G. Enne. Andreasu Golobovi se v samostatné stati podařilo kontextualizaci senátního memoranda k jižní hranici německého Štýrska identifikovat intruze koloniálního myšlení i nových nacionalistických tendencí v této části Evropy. Atmosféru prvního akademického roku 1919/1920 na nově založené univerzitě v Lublani nastiňuje Tone Smolej ve studii, která mapuje situaci jednotlivých oborů – autor si mj. všimá i spolupráce Slovinců s univerzitami v Praze a Brně.

Specifickou personální situací při založení Univerzity Komenského v Bratislavě se zabývá Anna Zelenková v závěrečné studii *Tschecho-Slowakischer Kontext bei der Entstehung der Comenius-Universität in Bratislava/Pressburg* [Česko-slovenský kontext vzniku Univerzity Komenského v Bratislavě]. Zatímco nově založené univerzity v Lublani a v Brně se mohly opřít při budování profesorského sboru i dalšího pedagogického personálu o vlastní odborníky, kteří dříve působili na jiných univerzitách monarchie, bratislavská univerzita byla v první fázi odkázána na zásadní podporu českých pedagogů a badatelů. Autorka na konkrétních příkladech ukazuje, že vedle ideologie čechoslovakismu, k jejímž kon-

struování filosofická fakulta přispěla, působila v Bratislavě řada badatelů v oborech historie, archeologie, etnografie, filologie ad., jejichž bádání přineslo cenné výsledky. Z filologů zmiňuje Zelenková paleoslavistu Miloše Weingarta (1890–1939), zkoumajícího mj. historický vývoj a aktuální stav slovenštiny, dále pak jazykovědce Václava Vážného (1892–1966), který vstoupil do debaty o problematice spisovné slovenštiny a výzkumu slovenských dialektů založeném na principech jazykové geografie. Studie se zaměřuje především na osobnosti literárních vědců – zejména Franka Wollmana (1888–1969) a Jana Mukařovského (1891–1975), k jejichž působení uvádí autorka nové zajímavé poznatky o obtížích institucionálního i materiálního rázu, jimž museli tito badatelé a pedagogové v těžkém období budování nové univerzity čelit.

Slovinský sborník studií a statí z dějin univerzitního školství, slavistického studia a bádání spojuje – vedle tematického svorníku – především intenzita a důkladnost archivního výzkumu, jehož výstupy nejsou jen přehledová pojednání zaměřená na konkrétní institucionální podobu vybraných segmentů slavistiky, ale i objevené průhledy do složité sociolingvistické a kulturní situace zvolené epochy. V době hypertrofované specializace, politického a byrokratického ovládnutí vědy i vysokého školství je užitečné poohlédnout se za obdobím vzniku moderních oborů, u jejichž základů stály osobnosti se širokým odborným záběrem a kulturním rozhledem. Jednotlivé příspěvky sborníku vytvářejí obraz pozoruhodné doby, ve které se neopakovatelně snoubilo přežívající obrozenecké nadšení s metodologicky vyspělým přístupem k materiálu a doznávající mezinárodní kolegalitou.

doc. PhDr. Petr Kučera, Ph.D.

Katedra germanistiky a slavistiky

Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni

Riegrova 11, 306 14 Plzeň, Česká republika

pekucera@kgs.zcu.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.